

1. Шевченківський словник. - К., ■ 1978, - с 215.

2. Філософський словник, - К., -1973, • с 389.

3. Див.: УЛЕ, - т. 2, - К., - 1990, - с 510

В. А. КОСАКІВСЬКИЙ,  
м. Вінниця.

### ЗБЛИЖЕННЯ ОБРАЗУ СМЕРТІ ЗІ ШЛОБОМ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ ТА ОБРЯДАХ.

Сьогодні неможливо точно встановити, з якого саме часу на Україні відомий звичай ховати померлих неодружених хлопців і дівчат, використовуючи при цьому частину весільних обрядів. Про цей поширений в ХІХ-ХХ ст. на Україні звичай повідомляють: П. Куліш в "Записках о Южной Руси" {К., 1994, т. 2, с. 289-290); П. П. Чубинський в "Трудах етнографическо-статистической экспедиции в западно-русский край..." (СПб., 1877, т. 4, с. 700, 703, 708, 709); невідомий автор статті (можливо це Ю. Й. Сіцинський) «Сближение смерти с рождением и браком в народной поэзии и обряде в Подольской губернии» (Подольские епархиальные ведомости, 1885, № 24, с. 522-523 (далі - ПЄВ); К. В. Чистов в розділі "Семейные обряды и обрядовый фольклор // Этнография восточных славян. Очерки традиционной культуры. М., 1987, с. 412; А. П. Пономарьов в роботах "Сім'я і родинна обрядовість // культура і побут населення України". К., 1991, с 161 та "Сімейні звичаї та обряди. // Українська минувшина. К., 1993, с 179-180; В. К. Борисенко в праці 'Поховальні звичаї та обряди// Поділля: історико-етнографічну дослідження К., 1994, с 229. Цій темі присвячена також спеціальна робота В. К. Соколової "Об историко-этнографическом значении народной поэтической образности (образ свадьбы-смерти в славянском фольклоре). // Фольклор и этнография. Связи фольклора с древними представлениями и обрядами. Л., 1977, с. 188-195.

Фольклорна традиція свідчить, що цей звичай був досить поширеним на Поділлі ще в ХVІІ-ХVІІІ ст. Зупинимося лише на одній народній пісні про смерть козака в степу. Нами виявлено і проаналізовано в різних фольклорних збірниках майже п'ятдесят її варіантів. Записали її та

опублікували М Максимович і Вагилевич, О. Маковей, С. В. Руданський. П. Чубинський. Я. Головацький М. Вовчко та О. Маркович, І. Я. Франко, Д. І. Яворницький. С. Тобілевич І. Колеса, Г. Т. Танцюра, Н. А. Присяжнюк та ряд інших фольклористів Проводячи фольклорні записи в селах Поділля, ми також записали кілька варіантів цієї пісні а 1989 р. в с Хомутинях Калинівського району, а в 1990 р. в с Хоменки та с Лолатинцях Шаргородського району Вінницької області

У свідомості українського народу тісно переплелись образ смерті зі шлюбом. Смерть прирівнюється до шлюбного союзу, смертне ложе - шлюбне ложе Новосілля могили - новому подружньому господарству. Ця алегорія створила не лише їх подібність, але й глибоке скорботне відчуття протилежності (ПСВ, 1985, На 24, с. 518).

Головною сюжетною лінією є смерть в степу на могилі {кургані, - в к.) та повернення коня до домівки з повідомленням батьків вбитого козака, що їх син не вбитий, а що він одружився на чужині. Саме ця алегорія -козак не вмер (не вбитий), а оженився, є для нас цінною. Тут образ смерті порівнюється з шлюбом Взяв собі козак за дружину - паняночку (в різних варіантах - дівчиноньку, жінку, гуляночку, царя дочку, королівночку, дружиноньку жінку-дворянку, хана дочку та ін.) в чистім полі земляночку (могилочку). В деяких варіантах цієї пісні ця подія деталізується саме весільними сюжетами:

...Ни плач, мати, не журися,  
Твій син милий ожинивея.  
Узяв жінку паняночку -  
В чистім полі земляночку.  
Тай взяв собі два бояра -  
В чистім полі два явора  
тай взяв собі дві свашечки  
В чистім полі дві пташечки,..  
(Наш запис в с. Хомутинях 1989 р.)

.Полюбила мене куля бистренькая  
Звінчала мене шабля гострінькая  
Зятя приймила мати - сирвая земля  
Невістка була дубовая доска...  
(Наш запис від Яковишиної М. Д. 1908 р. нар. в с Лолатинцях Шаргородського району, 1990 р.).

... Узяв собі царську дочку -  
В чистім полі могилочку.  
Узяв собі два музики -  
В чистім полі два патики

Узяв собі два бояри –  
В чистім полі два явори.  
Узяв собі чотири свати –  
В чистім полі чотири чорні птахи.  
Узяв собі дві світилки –  
В чистім полі дві кропивки...  
(Українські народні пісні. К., 1967, с 165).

...Дві ялинки - за дружинки  
Два дубочки - за дружбочки  
Взяв собі за дружину  
В чистім полі ту могилу.  
(Рекрутські та солдатські пісні, К., 1974, с 464-465).

...Оженила мене Куля бистрая,  
А звінчала мене Шабля гострая,  
Що бояри були,  
-Усі дзвони ревли,  
Як до гроба несли.  
Моя ненька була Сирова земля.  
А дружина моя-Грובה дошка.  
(Українські народні пісні. К., 1967, с 473-474).

...Оженила мене  
Куля хуткая, -  
Звінчала мене  
Шабля гострая, А невістка моя –  
Соснова труна.  
А сопілка була -  
Восковая свіча, «  
І буяри були  
Як до ями несли,  
І музики були  
Як всі дзвони гули.  
(Народні пісні в записах Т. Романенка. К., 1980, с 81),

Для повноти розуміння всього сюжету подаємо поєний текст пісні,  
записаний нами 7.07.1989 р. в с Хомутинцях Калиніаського району

Вінницької області від Дорош Олени Павлівни, 1932 р нар

Ой на горі вогонь горить.

А в долині козак лежить. /2/

Накрив очі китайкою,

Біле личко муравкою /2/

А в долині козак лежить,

Біля нього коник стоїть. /2/

Не стій коню надо мною,

Не бий землю підковою. /2/

Бо ти землі не нарвися,

З мори води не нап'єшся /2/

Іди коню дорогою,

Дорогою широкою /2/

Щоб татари не спіймали,

сіделечка не здійняли /2/

Вийди коню • на батьків двір,

Стукни-грюкни об частокіл. /2/

Вийде батько - розсідлає,

Вийде мати • розпитає: /2/

- Ой ти коню ти вороний

Скатки мені, де син милий. /2/

-

- Ни плач, мати, не журися,

Твій син милий ожинився /2/

Узяв жінку паняночку

В чистім полі земляночку. /2/

Тай взяв собі два бояра –

В чистім полі два явора. /2/

## МАТЕРІАЛИ ПЕРШОЇ НАУКОВО-КРАЄЗНАВЧОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Тай взяв собі дві свашечки -  
В чистім полі дві пташечки /2/

Возьми, мати, піску жменю,  
Розсій його по каменю. /2/

Коли ж пісок житом зійде.  
Тоді син твій з війська прийде. /2/

Нима піску, ані сходу,  
Нима сина із паходу. /2/

Нима піску - вода змила,  
Нима сина - война вбила. /2/

Таким чином, значне поширення цієї пісні по Україні є яскравим свідченням поширення поховального обряду неодружених молодих людей з використанням весільних звичаїв. Прямих відомостей про далекі часи ми не маємо, але маємо надзвичайно цікаві фольклорні паралелі.

А. І. ЛИТВИНОВ, м. Вінниця,

### ПРО ПАМ'ЯТКИ «ЖИВІ» І «НЕЖИВІ»

Інтерес до історико-архітектурної спадщини в сучасний період є не тільки відображенням "духу нашого часу", але й духу минулих віків, що проходить крізь історію безперервним потоком і зв'язує все суще в єдину і вищу послідовність. По мірі розширення історичних уявлень виникає нагальна потреба у переосмисленні й уточненні значної кількості конкретних пам'яток архітектури і містобудування. Зважаючи на те, що загальний фон вже контурно окреслений, на перший план виходить велика кількість частковостей і конкретностей. Їх узагальнення в значній мірі можуть змінити сталі уявлення не тільки про окремі пам'ятки, але й про закономірності розвитку зодчества в регіоні.

Це значно підвищує відповідальність і важливість всіх учасників історико-архітектурного процесу, які не можуть опиратися виключно на